

עיר קין ועיר האלוקים

אסף פסל

קין והבל

קין מייצג שני עניינים עיקריים. בשמו מייצג את הקניין. "ותלד את קין ותאמר קניתי איש את ה'". מסביר רש"י: "את ה' - כמו עם ה', כשברא אותי ואת אישי לבדו בראנו, אבל בזה שותפים אנו עמ'".

בנוסף לזה קין מתואר כעובד אדמה. אדם המחובר לטבעיות העולם אשר נוצר ממנו - "עפר מן האדמה" (בראשית ב, ז). קין הוא דמות של עובד אדמה הלהוט אחר הקניין החומרי. ובמדרש:

'קין היה עובד אדמה' - שלשה הן שהיו להוטים אחר האדמה, ולא נמצא במ תועלת, ואלו הן: קין - 'עובד אדמה', נח - 'יחל נח איש האדמה', עוזיהו - 'אכרים וכורמים בהרים ובכרמל כי אוהב אדמה היה'¹

הבל מאידך מייצג את הנווד, רועה הצאן, אשר אינו קונה בעולם הגשמי כלום, המנותק מחומריות העולם ושאונו. בשמו הוא מרמז "הבל הבלים הכל הבל" (קהלת א, ב). ובמדרש:

רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר כתיב (תהילים לז) 'חרב פתחו רשעים' וגו', 'חרב פתחו רשעים ודרכו קשתם' זה קין, 'להפיל עני ואביון לטבוח ישרי דרך' זה הבל.²

קין איש הטבע והקניין רוצח את איש הרוח, בכך הוא פוגע בחיבורו של העולם לעליון. עונשו של קין הוא ניתוק מכל מה שהיה עולמו עד עכשיו, האדמה לא תוסיף תת כוחה לו, והוא יהיה נע ונד, שאינו יכול לקנות לעצמו מקום.

1. בראשית רבה כב, ג

2. שם כב, ט

עיר קין

"ויהי בונה עיר". עיר קין נבנית מתוך ניתוק כפול. מצד אחד ניתוק מהטבעיות של האדם בעולם ומהצד השני ניתוק מהרוחניות וסולם הערכים.

קין יוצר הסתכלות חדשה בעולם, לא האדם של הטבע וגם לא האדם של הרוח, אלא האדם של עצמו. כך מביא הרמב"ן בפירושו במקום:

וטעם 'ויהי בונה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך' (בראשית ד, יז) - כי מתחילה היה חושב להיות עירי בעונו, ואחרי שנולד לו זרע החל לבנות עיר להיות בנו יושב בה, ובעבור כי הוא ארור ומעשיו לא יצליחו קראו 'חנוך', להגיד כי לא בנאה לעצמו, כי הוא אין לו עיר ומושב בארץ, כי נע ונד הוא, אבל יהיה הבנין לחנוך, וכאלו חנוך בנאה לנפשו. ומפני שלא אמר 'זיבן עיר', כאשר יאמר 'זיבן את ניוה' (להלן י יא), 'זיבנו בני גד את דיבון' (במדבר לב, לד), יורה כי היה כל ימיו בונה העיר, כי מעשיו ארורים, **יבנה מעט בטורח ועמל**, וינוע וינווד מן המקום ההוא, ויחזור שם ויבנה מעט, ולא יצליח את דרכו.

עיר קין היא מפתחת האנושות. הפיתוח מתפרש על פני שלושה תחומים:

1. "אבי ישב אהל ומקנה" (בראשית ד, כ)

2. "אבי כל תופש כינור ועוגב" (שם ד, כא)

3. "לטש כל חרש נחושת וברזל" (שם ד, כב)

ההתקדמות הזאת היא התקדמות מנותקת, ומסביר רש"י: "ומדרש אגדה בונה בתים לעבודה זרה, כמה דאת אמר (יחזקאל ח, ג) 'סמל הקנאה המקנה', וכן אחיו 'תופש כנור ועוגב' לזמר לעבודה זרה".

כמו כן ביחס לשמו של תובל קין אומר רש"י: "תובל אומנתו של קין. תובל לשון תבלין, תיבל והתקין אומנתו של קין לעשות כלי זיין לרוצחים".

דור המבול

דור המבול חוטא בשני חטאים: "וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה, כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ ויאמר אלהים לנח קץ כל בשר בא לפני, כי מלאה הארץ חמס מפניהם, והנני משחיתם את הארץ" (בראשית ו, יב-יג).

רש"י מסביר את חטאי דור המבול: "כי השחית כל בשר - אפילו בהמה חיה ועוף נזקקין לשאינן מינן", ניתוק מהטבעיות. והצד השני: "ותמלא הארץ חמס - גזל", ניתוק מהמוסריות והרוחניות.

רואים אנו שאותם יסודות עליהם נבנתה עיר קין, הם המביאים את הקב"ה להחליטה להשמיד את האנושות במבול.

אך ההשמדה איננה אבסולוטית, יש שארית לעולם. נח והתיבה. עם נח ניצלת גם אשתו נעמה - אחות תובל קין.

דור הפלגה

אחרי המבול המוחה כל זכר לאנושות הישנה, מתחילה מחדש בניית העולם, אך גם כאן המצב אינו מתוקן (בראשית יא, ד-ח):

ויאמרו הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים, ונעשה לנו שם פן נפוץ על פני כל הארץ. וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל אשר בנו בני האדם ויאמר ה' הן עם אחד ושפה אחת לכלם, וזה החלם לעשות, ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות. הבה נרדה ונבלה שם שפתם אשר לא ישמעו איש שפת רעהו, ויפץ ה' אתם משם על פני כל הארץ, ויחדלו לבנת העיר.

מלשון הפסוקים משמע שעיקר פעולת ה' - הפסקת בניית העיר. נראה שהיסוד הקלוקל של העיר הינו חוסר רוחניות וכפירה בעיקר, אותו יסוד שנמצא בעיר קין. אך כאן אין השמדה טוטאלית ובנייה מחדש, משום שקיים בהם על כל פנים היסוד החברתי הטבעי.

סדם ועמורה

טרם ישכבו ואנשי העיר אנשי סדם נסבו על הבית מנער ועד זקן כל העם מקצה... ויאמרו האנשים אל לוט עד מי לך פה חתן ובניך ובנותיך וכל אשר לך בעיר הוצא מן המקום. כי משחתים אנחנו את המקום הזה כי גדלה צעקתם את פני ה' וישלחנו ה' לשחתה. ויצא לוט וידבר אל חתניו לקחי בנתיו ויאמר קומו צאו מן המקום הזה כי משחית ה' את העיר ויהי כמצחק בעיני חתניו. וכמו השחרר עלה ויאצו המלאכים בלוט לאמר קום קח את אשתך ואת שתי בנותיך הנמצאות פן תספה בעון העיר... ויתמהמה ויחזקו האנשים בידו וביד אשתו וביד שתי בנותיו בחמלת ה' עליו ויצאהו וינחהו מחוץ לעיר... וה' המטיר על סדם ועל עמרה גפרית ואש מאת ה' מן השמים ויהפך את הערים האל ואת כל הככר ואת כל ישבי הערים וצמח האדמה... ויהי בשחת אלהים את ערי הככר

ויזכר אלהים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה בהפך את הערים אשר ישב בהן לוט.³

אנו רואים שמשפטי סדום הם עיוות המוסריות וגם עיוות הטבע: "ר' מנחמא בשם ר' ביבי: כך היתנו אנשי סדום ביניהם, אמרו: כל אכסניי שבא לכאן יהו בוועלים אותו ונוטלים ממונר" (בראשית רבה נ). ועוד מובא במדרש:

א"ר יוסי אין לך בכרכים יפה מסדום, שחזר לוט על כל ערי הככר ולא מצא מקום יפה כסדום ואלו היו החשובין שבהן, 'זאנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד, רעים אלו לאלו, חטאים בגילוי עריות, לה' בעבודת כוכבים, מאד, בשפיכות דמים.⁴

העירוניות איננה עוזבת את העולם, וחטאות סדום ועמורה מחייבות את השמדתן מעל פני האדמה. אך מאותן ערים עדיין נשאר שריד על האדמה, לוט ובנותיו אשר ממשיכות את זרעו של לוט ומפיצות את יסודות אותן ערים.

עיר שכם

ותצא דינה בת לאה אשר ילדה ליעקב לראות בבנות הארץ וירא אתה שכם בן חמור החוי נשיא הארץ ויקח אתה וישכב אתה ויענה ... ויעקב שמע כי טמא את דינה בתו ובניו היו את מקנהו בשדה והחרש יעקב עד באם ... ובני יעקב באו מן השדה כשמעם ויתעצבו האנשים ויחר להם מאד כי נבלה עשה בישראל לשכב את בת יעקב וכן לא יעשה ... ואתנו תשבו והארץ תהיה לפניכם שבו וסחרוה והאחזו בה ... ויענו בני יעקב את שכם ואת חמור אביו במרמה וידברו אשר טמא את דינה אחתם ... ויבא חמור ושכם בנו אל שער עירם וידברו אל אנשי עירם לאמר האנשים האלה שלמים הם אתנו וישבו בארץ ויסחרו אתה והארץ הנה רחבת ידים לפניהם את בנתם נקח לנו לנשים ואת בנתינו נתן להם ... מקנהם וקנינם וכל בהמתם הלוא לנו הם אך נאותה להם וישבו אתנו ... וישמעו אל חמור ואל שכם בנו כל יצאי שער עירו וימלו כל זכר כל יצאי שער עירו ... ויהי ביום השלישי בהיותם כאבים ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו ויבאו על העיר בטח ויהרגו כל זכר ... בני יעקב באו על החללים ויבזו העיר אשר טמאו אחותם.⁵

3. בראשית יט, ד-ל

4. בראשית רבה מא

5. בראשית לד, א-כח

על יעקב נאמר שהגיע "שלם" אל שכם, ולאחר שיעקב הגיע לאותה מדרגה של "שלם" הרי יוצאת מתוך העיר שכם טומאה ופוגעת בדינה בת יעקב, ועל שכם נאמר במדרש: "א"ר פנחס בשכם נפרצה הערוה"⁶.

הדגש ששכם וחמור שמים על הנאת התאוה והממון מהעיסקה עם בני יעקב, מבהיר ששכם הייתה עיר שיש בה את יסודות ערי קין.

על כן צריך להשמיד את העיר, אבל בימי יעקב אין המשימה נעשית בהתערבות הקב"ה ישירות אלא דרך אותה קנאות שמתגלית בשמעון ולוי.

אותה קנאות שצריכה "ואפיצם", שכן אותה קנאות צריכה לפוץ בקרב כל בני יעקב כדי לעמוד מול אותה טומאה וערוה שמקורה בעיר שכם.

ערי הלויים

וידבר ה' אל משה בערבת מואב על ירדן ירחו לאמר ... צו את בני ישראל ונתנו ללויים מנחלת אחזתם ערים לשבת ומגרש לערים סביבתיהם תתנו ללויים ... ואת הערים אשר תתנו ללויים את שש ערי המקלט אשר תתנו לנס שמה הרצח ועליהם תתנו ארבעים ושתיים עיר ... והקרייתם לכם ערים ערי מקלט תהיינה לכם ונס שמה רצח מכה נפש בשגגה והיו לכם הערים למקלט מגאל ולא ימות הרצח עד עמדו לפני העדה למשפט ... והצילו העדה את הרצח מיד גאל הדם והשיבו אתו העדה אל עיר מקלטו אשר נס שמה וישב בה עד מות הכהן הגדל אשר משח אתו בשמן הקדש"⁷.

מול אותן ערים אשר הוציאו הרס וטומאה לעולם, מצוים ישראל להקדיש ערים ללויים, הלויים אשר מנגנים במקדש באותם יסודות שגילו בני קין, לויים אשר מייצגים בעזרת אותו כלי תרבות קודש ולא תרבות קין, לויים שיש להם מגרש לערים והם משתמשים באותו כח של יושב אוהל ומקנה.

לוי עמד בפרץ כנגד טומאת שכם, וכן בני לוי נאספו למשה שנאמר: "ויעמד משה בשער המחנה ויאמר מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי" (שמות לב, כו).

אותם לויים אשר נושאים את ארון הברית, הם אלה שיכולים לייצג את ישראל ולתקן את העולם מול מידות קין.

6. בראשית רבה צז

7. במדבר לה, א-כו

רוצח בשגגה

על כן כאשר מתגלה בעולם כוחו של קין ברוצח במזיד, אנו מצוויים להורגו וגם לקחת אותו מעם המזבח. אך כאשר מתגלה כוחו של קין ברוצח בשוגג, יש תיקון, התיקון הוא גלות אך לא גלות קין.

אלא הגלות היא לערי הלויים אשר מייצגות את תרבות הקודש, בניגוד לתרבות ההרס והחורבן שיצרו ערי קין, חורבן שבא לידי ביטוי בשני תחומים: התחום הרוחני, דהיינו חורבן מהות האדם, והתחום הטבעי, דהיינו חורבן הטבע האנושי.

עיר האלוקים

אך לא בכך הרוצח נגאל, כי אם ע"י הכהן הגדול אשר משרת במקדש. מקדש אשר מייצג את קדושת העולם, מקדש אשר בבנייתו נאמר: "והבית בהבנתו אבן שלמה מסע נבנה ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנתו" (מלכ"א ו, ז), מקדש ששם שוכנת המנורה שעליה נאמר: "תיעשה המנורה" - מאליה, לפי שהיה משה מתקשה בה, אמר לו הקב"ה: השלך את הככר לאור והיא נעשית מאליה, לכך לא נכתב תעשה"⁸, מקדש שעשרה ניסים קבועים היו בו, מקדש אשר שם שוכן ארון הברית בקודש הקדשים אשר מעיד על הברית שקשר הקב"ה לעולם.

אותה עיר קרויה גם עיר דוד, אשר מזרעו של מואב שיסודו בסדום. ומובא במדרש (בראשית רבה מא): "רבי יוסי ברבי יצחק אמר: שתי מציאות - רות המואביה ונעמה העמונית, א"ר יצחק (תהלים פט, כא): 'מצאתי דוד עבדי' היכן מצאתיו? בסדום", רואים אנו שגם את יסוד המלכות בישראל מצא הקב"ה בסדום.

התורה אינה משליכה את אותם כוחות, אלא בוררת אותם ומשתמשת בהם עד לקיום הנבואה "והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד" (זכריה יד, ט).